

רפואה בשבת

ר' עובדיה מברטנורא

ג אוזב יון. מין אוזב שגדל בין הקוצים וממית התולעים שבמעיים: שאינו מאכל בריאים. ומוכחא מלתא דלרפואה אכיל ליה, ואסור לאוכלו בשבת גזירה שמא ישחוק סממנים, דהוי תולדה דטוחן: אבל אוכל הוא את יועור. דהרבה אוכלין אותו כשהן בריאים. יועור, פוליו"ו בלע"ז והוא מכלה התולעים שבכבד: אבוב רועה. עץ שגדל יחידי ואין לו ענפים, וקורין אותו בערבי עצא"ל רע"י, והוא טוב למי שניזק על ששתה מים מגולים: כל האוכלים אוכל אדם לרפואה. כל דבר שהוא אוכל והבריאים אוכלים אותו, יכול אדם לאוכלו בשבת אף ע"פ שהוא מתכוין לרפואה: חוץ ממי דקלים. הם שני אילנות ממני דקלים שהיו בארץ ישראל וביניהם מעין מים, והשותה מהם כוס ראשון מרפה הזבל שבמעיו, וכוס שני משלשל, וכוס שלישי מנקה את בני מעים עד שאדם מוציאם צלולים כדרך שהכניסם: וכוס של עיקרין.

משנה ג

אין אוכלין אוזביון בשבת - מין אוזב המשמש להמתת התולעים שבמעיים, לפי שאינו מאכל בריאים ומוכח שלרפואה הוא אוכלו, ואסור חכמים את כל הרפואות בשבת, גזירה שמא ישחוק סממנים. אבל אוכל הוא את יועור - מין צמח המשמש לתרופה לתולעים שבכבד, ושותה אבוב רועה - מין צמח שנשרה במים, ואלו משמשים לתרופה למי ששתה מים מגולים ויש לחשוש לארס נחש שבמים, ושני אלו מותר לאוכלם בשבת, לפי שאף הבריאים אוכלים מהם.

כל האוכלין שדרך הבריאים לאוכלם אוכל אדם אף כשמתכוון לרפואה, וכל המשקין שדרך הבריאים לשתותם שותה אדם לשם רפואה¹⁴⁵, חוץ ממי דקלים - מי מעיין ידוע שיוצא מבין שני דקלים¹⁴⁶, ששתייתם מביאה לידי שלשול וניקוי המעיים, וכוס עקרים - משקה העשוי משורשים של עשבים ובשמים מפני שהן לירוקה - חולי הירקון, צהבת, שממראה פניהם של החולים ניכר שלרפואה הם שותים, אבל אדם שאינו חולה במחלת הצהבת שותה הוא מי דקלים לצמאון,

לוקחין שרף אילן שקורין לו בערבי זא"ג אלכסנדר"א, ועשב שקורין לו עשב"א אלסדור, פירוש עשב של שמחה, וכותשין אותו ונותנין את עפרן בין. והאשה זבה שתשתה מהן ג' כוסות תרפא: מפני שהן לירוקה. בעל חולי הנקרא ירקון, אם ישתה מהן ירפא מחולי הירקון אבל ישאר עקר ולא יוליד, ולכך נקרא כוס עיקרין: לצמאון. אם אינו חולה:

ביאורים והרחבות

145. גרסינן בגמרא (ק, א): "כל האוכלין" לאיתווי מאי? לאיתווי טחול לשיניים (שקשה לבני מעיים) וכרשיניו לבני מעיים (שקשים לשיניים, ואף על פי שאין רגילים לאוכלם שלא לרפואה היות וקשים לשיניים או לבני מעיים, קמשמע לן שמותר, כיון שדרך הבריאים לאכלם לפעמים, לכן אין מוכח שכוונתו לרפואה). "כל המשקין" לאיתווי מאי? לאיתווי מי צלפין בחומץ. אמר ליה רבינא לרבא: מהו לשתות מי רגלים בשבת? אמר ליה תנינא: "כל המשקין שותה" ומי רגלים לא שתו אינשי. 146. (יש שגורסים): חוץ ממי דקלים, (ויש שגורסים): חוץ ממי דקרים. מאן דתנא מי דקרים - שהם דוקרים את המרה, ומאן דאמר מי דקלים שיוצאין מן שני דקלים.

ר' עובדיה מברטנורא

ד לא יגמיע את החומץ. ויפלוט, דמוכחא מלתא דלרפואה הוא. ואם מגמיע ובולע שפיר דמי: לא יסוך בהם יין וחומץ. דאין אדם סך מהן אלא לרפואה: אבל לא שמן ורד. לפי שדמיו יקרים ומוכחא מלתא דלרפואה קעביד: שכן דרכן לסוך. בלא מכה: ר' שמעון אומר כו'. ואין הלכה כר"ש: טו א אלו קשרים. קשר הגמלים. שנוקבים לגמל בחוטמו ונותנין בו רצועה וקושרים אותה קשר עולם. וכמו כן נוקבים בראש הספינה נקב ונותנין בו חבל וקושרין אותו קשר של קיימא שאינו מתירו לעולם. והוי דומיא דקושרי חוטי יריעות הנפסקים במשכן. וקשר של קיימא ואינו מעשה אומן, או מעשה אומן ואינו של קיימא, פטור אבל אסור, ואינו חייב עד שיהא של קיימא ומעשה אומן. ושאינו של קיימא ולא מעשה אומן מותר לכתחלה: וכשם שהיב על קשורין כד חייב על

וְסוּךְ שֶׁמֶן עֲקָרִין - שמן שנתבשם בשורשי בשמים
שֶׁלֹא לְרִפּוּאָה - אם עושה זאת שלא לשם רפואה:

משנה ד

הַחֹשֶׁשׁ - מרגיש כאב בְּשֵׁנָיו - לֹא יִגְמַע בְּהֵן
אֶת הַחֹמֶץ לרפואה כדי להרגיע את כאבו, כי ניכר
שעושה זאת לרפואה¹⁴⁷, אֲבָל מְטַבֵּל הוּא את פתו
בחומץ לאכלה בְּדַרְכּוֹ, וְאִם נִתְרַפָּא בכך -
נִתְרַפָּא.

הַחֹשֶׁשׁ - מרגיש כאב בְּמַתְנָיו בשבת - לֹא יִסּוֹךְ
אותם בֵּין וְחֹמֶץ שאין רגילים לסוך אותם במתניים,
וניכר שעושה זאת לרפואה, אֲבָל סוּךְ הוּא אֶת
הַשֶּׁמֶן שכן גם הבריאים סכים שמן על גופם. וְלֹא
יִסּוֹךְ שֶׁמֶן וְרֵד שהוא יקר, וכולם מכירים שלרפואה
הוא עושה זאת.

בְּגֵי מְלָכִים סָבִין שֶׁמֶן וְרֵד עַל מְכוּתֵיהֶן בשבת,
שֶׁכֵּן דְרָפָם לְסוּךְ בו בַּחֵל גם כשאין להם מכה.
רַבִּי שְׁמַעוֹן אֹמֵר: כָּל יִשְׂרָאֵל בְּגֵי מְלָכִים הֵם
לפיכך מותר לכל אדם לסוך בשבת שמן ורד:

פרק חמישה עשר

מלאכת הקושר והמתיר בשבת

משנה א

אֵלו קְשָׁרִים שְׁחִיבִין עֲלֵיהֶן מיתה במזיד וחטאת בשוגג, אם קשרם בשבת:
קֶשֶׁר הַגְּמָלִין - שהיו קושרים רצועה בחוטם הגמל, וְקֶשֶׁר הַסְּפָנִין - קושרים
רצועה כמין טבעת בנקב שבראש הספינה, וכל אלו הם קְשָׁרִים שֶׁל קֵימָא ואינם
ניתרים לעולם¹⁴⁸.

וְכֶשֶׁם שֶׁהוּא חֵיב עַל קְשׁוּרָן של הקשרים הנ"ל, כִּד הוּא חֵיב עַל הַתְּרָן

ביאורים והרחבות

147. בגמרא (קיא, א) למדין בשם אביו, שמה שכתוב במשנתנו: "לא יגמיע בהן את החומץ" -
הכוונה מגמיע ופולט, שמוכח שעושה לרפואה, אבל מגמיע ובולע - מותר.

148. פירוש: מלאכת הקושר, נלמדת מקשירת החוטים ביריעות המשכן. הילכך, אין חיוב אלא
בקשר של קיימא כמו ביריעות המשכן.